



 **Anja Strle,**
šudentka

Razvijanje recepcijske empatije do literarnega lika

Branje v nadaljevanjih ob primeru psička Pafija Polonce Kovač

IZVLEČEK: Cilj raziskave je bil ugotoviti, ali so učenci tretjega razreda osnovne šole razvili sposobnost recepcijske empatije do literarnega lika. Empatija je opredeljena kot vživljanje v čustva in misli nekoga drugega. Z njeno pomočjo lahko drugemu na ustrezen način pomagamo. Vsak se rodi s sposobnostjo empatije – če izvzamemo primere, kjer biološki razvoj to onemogoča – njen nadaljnji razvoj pa je odvisen od odnosa staršev/skrbnikov in okolja. Za raziskavo v članku je pomembna predvsem recepcijska empatija, tj. empatija, ki jo bralec občuti kot posledico branja. V članku je opisana raziskava o razvijanju recepcijske empatije učencev do literarnega lika *psička Pafija* Polonce Kovač. Raziskava je bila izvedena v tretjem razredu osnovne šole dr. Ivana Korošca Borovnica s pomočjo metode branja v nadaljevanjih. Delo je sestavljeno iz enajstih zgodb, zato je bilo za izvedbo omenjene metode predvidenih enajst šolskih ur. Vsaka je bila namenjena branju ene zgodbe o *psičku Pafiju*. V članku sta podrobno opisani dve šolski uri. Razvoj recepcijske empatije učencev do literarnega lika je raziskan s pomočjo dveh metod – značajskega traku (gre za izvirno metodo) in vprašalnika, ki so ga učenci reševali pet mesecev po zadnjem srečanju. Rezultati kažejo, da so vsi učenci s pomočjo omenjenih metod razvili sposobnost recepcijske empatije do literarnega lika.

Ključne besede: vživljanje, recepcijska empatija, književni junak, pouk književnosti, tretji razred

Developing Receptive Empathy towards a Literary Character

Reading in Instalments on the Example of Pafi the Puppy by Polonca Kovač

Abstract: The aim of the research was to determine whether pupils in the 3rd grade of primary school have developed the ability of receptive empathy towards a literary character. Empathy is defined as the ability to experience another person's thoughts and feelings. By means of empathy, we can help another person in an appropriate way. We are all born with the ability of empathy – except in cases where biological

development has rendered it impossible – but its further development depends on the attitude of the parents/carers and the environment. The present research mostly focused on receptive empathy, i.e. empathy which the reader feels as a result of reading. The article describes the research into the development of pupils' receptive empathy towards the literary character of *Pafi the Puppy* by Polonca Kovač. The research was conducted in the 3rd grade of the Dr Ivan Korošec Primary School in Borovnica using the method of reading in instalments. The literary work consists of eleven stories; hence, eleven periods were scheduled for implementing the above-mentioned method. Each period was dedicated to reading one story about *Pafi the Puppy*. The article gives a detailed description of two such periods. The development of the pupils' receptive empathy towards the literary character was examined using two methods – a character line (an original method) and a questionnaire which the pupils filled in five months after the last session. The results show that by means of the above-mentioned methods all the pupils have developed the ability of receptive empathy towards the literary character.

Keywords: empathy, receptive empathy, literary hero, literature lessons, third grade

Uvod

Pojmovanje empatij

Pojmovanje pojma empatija izhaja iz nemške besede *Einführung*, kar v prevodu pomeni vživljanje (Simonič, 2010). Empatijo torej lahko opredelimo kot vživljanje v čustva in misli sočloveka. Z njeno pomočjo razumemo doživljanje nekoga drugega in njegovo počutje, zato mu lahko na ustrezen način pomagamo.

S sposobnostjo empatije se rodimo, saj temelji predvsem na bioloških procesih. Skozi življenje jo le še izpopolnjujemo in nadgrajujemo. Za nadaljnji razvoj sta najbolj pomembna odnos staršev/skrbnikov do otroka in okolje, ki naj bi mu omogočalo izražanje čim večjega števila čustev ter odzivanje na čustva drugih. Prvi model empatije, ki ga otrok običajno doživi, je odzivanje staršev ali skrbnikov na njegove potrebe. Ravno zato imajo slabšo sposobnost empatije posamezniki, ki so imeli v zgodnjem otroštvu slabše odnose s starši ali skrbniki.

Sposobnost empatije je torej odvisna od odnosa staršev/skrbnikov in okolja, ne pa tudi od spola, kulture ali religije. To sposobnost ima vsak, če izznamemo primere, kjer biološki razvoj to onemogoča kot npr. pri avtizmu. Nekateri imajo sposobnost empatije bolj razvito, nekateri pa manj (Simonič, 2012).

Poleg vsakodnevne (resnične) empatije je za mojo raziskavo pomembna tudi pripovedna empatija, o kateri

piše Zupan Sosič v *Teoriji pripovedi* (2017). Osredotočila se bom na aspekte, ki so ključni z vidika recepcije, zato bom v nadaljevanju govorila o recepcijski empatiji. Recepcijska empatija je empatija, ki jo »bralec občuti kot posledico branja.« Ta vrsta empatije spada pod literarno empatijo, ki bralcu omogoča razumevanje tujih izkušenj in odprtost do drugega. Pomembno je, da znamo ločiti med recepcijsko empatijo in identifikacijo z literarnim likom. Ključna razlika pri teh dveh términoih je, da je recepcijska empatija zmožnost vživljanja v literarni lik, medtem ko identifikacija pomeni poistovetenje z literarnim likom. Če se bralec z literarnim likom popolnoma poistoveti, to kaže na bralca, ki nima čustvene distance in ga zato lahko označimo kot naivnega bralca (Zupan Sosič, 2017).

Povezava med vsakodnevno in literarno empatijo se kaže s tem, da »se bralec na prebrano besedilo močnejše čustveno odzove, če je že na splošno bolj empatična oseba, ki nima težav z izražanjem svojih čustev [...], najmočnejše pa takrat, če je prav pred kratkim pri branju ali v življenju doživel kaj podobnega.« (Zupan Sosič, 2017, str. 297)

V svojem empiričnem delu raziskave sem ugotavljala, kako učenci razvijajo sposobnost recepcijske empatije do glavnega literarnega lika. Raziskavo sem izvedla s pomočjo metode branja v nadaljevanjih.

Metoda branja v nadaljevanjih

Za to metodo je značilno branje daljših proznih besedil pri pouku. Bere lahko učitelj ali pa posamezni učenci, ki tekoče berejo, saj ostali tako lažje sledijo zgodbi.

Pri tej metodi moramo biti pozorni na:

- **termine branja** – termini branja morajo biti redni in učencem vnaprej znani. Tako se lahko v mislih pripravijo na branje in se pred njim pogovarjajo s sošolci o tem, kaj se bo zgodilo v nadaljevanju zgodbe,
- **izbiro vsebine** – za učence mora biti vsebina dela, ki ga beremo, zanimiva, fabula mora biti razgibana, saj s tem ohranjamo njihovo pozornost,
- **čas branja** – čas moramo prilagajati starosti učencev, postopoma pa ga stopnjujemo,
- **povzemanje prebranega** – pomembno je, da preden začnemo brati novo poglavje ali odlomek, povzamemo dogajanje v zgodbi, ki jo učenci že poznajo in
- **prijetno vzdušje** – pred branjem je zaželeno, da učitelj v razredu vzpostavi prijetno vzdušje. To lahko stori z uvodno motivacijo, ki se povezuje s poglavjem, ki ga bo prebral (po Kordigel Aberšek, 2008, v Hudi, 2011).

V raziskavi sem za metodo branja v nadaljevanjih uporabila delo Polonce Kovač.



Polonca Kovač: Težave in sporočila psička Pafija

Glavna tema literarnega besedila je toleranca, ki jo glavni literarni lik razvija skozi celotno zgodbo. Literarno delo je živalska zgodba, saj so živali antropomorfizirane (imajo lastnosti človeka) – govorijo, se družijo, prerekajo, so med seboj (ne)vljudne itd.

Psiček Pafi živi pri lastnici, ki ga zelo razvaja. Lastnica zboli, zato Pafija vzame kmet na svojo kmetijo. Tam prebivajo tudi druge živali in Pafi kmalu ugotovi, da ni več v središču pozornosti kot nekoč. Na kmetiji spoznava različne živali in njihove lastnosti. Z njimi se pogovarja in do njih postaja vedno bolj strpen.

Literarno delo sestavlja enajst poglavij. V vsakem glavnem literarni lik naleti na težavo, ki jo na koncu tudi reši in se iz nje nekaj novega nauči.

Opis in rezultati raziskave

Raziskava je bila izvedena v tretjem razredu osnovne šole dr. Ivana Korošca Borovnica. V razredu je bilo enaindvajset učencev. Prihajala sem vsak teden ob istem času za eno šolsko uro. Zaporedoma sem prebrala enajst zgodb, eno na teden ob vsakem srečanju.

Upoštevana so bila vsa priporočila za metodo branja v nadaljevanjih, ki so omenjena v teoretičnem uvodu.

Od opravljenih enajstih šolskih urah, pri katerih je bila učencem prebrana zgodba, sta v nadaljevanju podrobno opisani dve od njih, saj so bili v teh dveh šolskih urah uporabljeni najbolj zanimivi pristopi za raziskavo razvitosti stopnje recepcijske empatije pri učencih.

→ Prva zgodba: Kako je Pafi prišel na kmetijo in kaj se mu je tam zgodilo

V uvodnem delu ure sem učencem zaporedoma pokazala dve sliki.

Na prvi sliki glavni literarni lik sedi na mehki blazini in jé banano. Učenci so po naključno izbranih parih diskutirali o tem, kdo je to, kaj počne, kako se počuti in zakaj sedi na blazini. Najpogostejša odgovora sta bila, da je psiček na sliki razvajen, saj sedi na mehki blazini, in prestrašen, saj ima široko odprte oči. Enajst učencev je opazilo, da ima eno uho drugačno od drugega, in sicer da ima eno ukrivljeno. Zato so psička označili kot nerodnega.

Na drugi sliki je glavni literarni lik prikazana v hlevu, kjer je privezan na verigo. Okoli njega so kokoš in dva telička. En teliček psičku kaže jezik, psiček pa nanj laja. Učenci so se v parih pogovorili o sliki. Ponovno sem jim naročila, da naj opazujejo psička in razmišljajo, kako se počuti in zakaj. Vsi učenci v razredu so ugotovili, da je psiček na sliki isti kot na prejšnji, saj je bel s črnimi



Slika 1: Psiček Pafi na blazini. Ilustracija: Marjan Manček.

Vir: Kovač, P. (2014), *Težave in sporočila psička Pafija*. Ljubljana: Mladinska knjiga.



Slika 2: Psiček Pafi v hlevu. Ilustracija: Marjan Manček.

Vir: Kovač, P. (2014), *Težave in sporočila psička Pafija*. Ljubljana: Mladinska knjiga.

pegami in ima eno uho ukrivljeno. S pomočjo te slike so ga označili za prestrašenega, saj mu je teliček kazal jezik in je bil zato do psička nevljuden. En par ga je označil za nesvobodnega, saj je psiček na sliki privezan na verigo. Par je izpostavil tudi, da se po tem najbolj razlikuje od prejšnje slike, ko svobodno sedi na blazini. Posledično ga je isti par označil kot nemočnega.

To dejavnost sem izbrala, ker sem želela ugotoviti, če se učenci lahko vživijo v literarni lik samo s pomočjo slike, ne da bi slišali vsebino zgodbe. Glede na odgovore mi je bilo takoj jasno, da je večina učencev tega sposobna. Svoja opažanja so znali tudi ustrezno utemeljiti. Dva učenca nista mogla razbrati dogajanja na sliki in sta se zato sodelovanja vzdržala.

Po končani dejavnosti sem učencem prebrala prvo zgodbo. Med poslušanjem so vsi prepoznali glavni literarni lik na obeh slikah, tudi tista dva, ki sta se pogovora pred branjem zgodbe vzdržala. S tem zaključujem, da sta omenjena učenca morala slišati vsebino zgodbe, da sta se v literarni lik lahko vživela.

→ Šesta zgodba: *Kako je vol hotel vladati in zakaj ga je Pafi nalagal*

V uvodnem delu sem učencem razdelila listke, na katerih so bile napisane veledne povedi (primer: *Povej kosilo!*). Vsak učenec je dobil listek z drugačno veledno povedjo. Dala sem jim čas, da so sami ugotovili, kaj je skupno vsem listkom. Učenci so potrebovali le tri minute, da so nalogo razrešili. Vsi so se strinjali, da so na listkih zapisane veledne povedi oziroma ukazi. Vprašala sem jih, ali znajo napovedati, kaj se bo v zgodbi, ki jo bom prebrala, dogajalo. Odgovori učencev so bili podobni – v zgodbi bo Pafiju nekdo ukazoval. Pozvala sem jih, da naj razmislijo, če je njim že kdo ukazoval in kako so se pri tem počutili. Skoraj vsi učenci so v pogovoru sodelovali – trije niso želeli odgovoriti na zastavljeno vprašanje – in odgovori se med seboj niso pretirano razlikovali. Vsi sodelujoči učenci so povedali, da so se, medtem ko jim je nekdo ukazoval, počutili nelagodno.

Po prebrani zgodbi sem učencem razdelila prazne liste papirja in kuverte. Naročila sem jim, da naj psičku Pafiju napišejo pismo. V njem naj mu svetujejo, kaj naj naredi, ko mu bo vol prihodnjič poveljeval. S tem sem želela spodbuditi vživljanje učencev v literarni lik.

Vseh enaindvajset učencev je Pafiju napisalo pismo.

Šest jih je predlagalo, da naj se volu umakne, pet jih je napisalo, da naj volu pove, da ga njegovo poveljevanje



Graf 1: Kaj bi svetoval/-a psičku Pafiju, da naj naredi, ko mu bo vol naslednjič poveljeval?

moti. Štirje učenci so mu svetovali, da naj poišče nekoga, ki mu zaupa in za katerega ve, da mu bo lahko pomagal, dva sta v pismo napisala, da naj vola ne poslušaj, druga dva sta mu predlagala, da naj volu pove, da ne bo imel prijateljev, če bo tako ukazovalen, en učenec pa je napisal, da naj volu ukazuje nazaj in da bo tako rešil težavo.

Ob koncu vsake učne ure sem učencem razdelila papirnate trakove – za to metodo sem uvedla ime značjski trak – na katerih je bilo enajst kvadratkov. Vanje so zaporedoma, z eno besedo, napisali, kako se je psiček Pafi počutil v zgodbi, ki sem jo prebrala tisto uro. Tako sem dosegla, da so učenci premislili o zgodbi, ki so jo poslušali, in se poskušali vživeti v glavni literarni lik. Večina učencev je samostojno zapisovala, kako se je psiček Pafij počutil. Dva učenca sta potrebovala mojo pomoč, saj sta bila priseljenca in zgodbe nista v celoti razumela.

Zadnje srečanje, po koncu branja zadnje zgodbe, je vsak učenec razgrnil svoj značjski trak in pogledal, kako si sledi Pafijevo počutje skozi vse prebrane zgodbe.

S to metodo sem pri učencih, ki sem jim brala literarno delo, raziskala, v kolikšni meri se vživljajo v literarni lik pri vsaki zgodbi posebej in kako se recepcijska empatija učencev do literarnega lika razvija skozi celotno literarno delo.

Primer značjskega traku:

1. PRESTRAŠEN	2. VZTRAJEN	3. NESPOŠTLJIV	4. ŽALOSTEN
5. TRAPAST	6. PAMETEN	7. TRMAST	8. NERODEN
9. JEZEN	10. IGRIV	11. PREBRISAN	

Po petih mesecih od zadnjega srečanja sem ponovno prišla v razred, saj sem želela preveriti, koliko so si učenci zapomnili o glavnem literarnem liku, in če se v literarni lik še vedno lahko vživijo, kljub temu da njegovih zgodb že nekaj mesecev niso slišali.

Razdelila sem jim vprašalnik (*Priloga 1: Vprašalnik*), ki so ga individualno rešili. Obsega pet nalog, od tega dve nalogi zaprtega tipa, dve nalogi odprtega tipa in eno nalogo polodprtega tipa vprašanj.

Pri prvem vprašanju so imeli učenci največ težav. Le štirje so se spomnili naslovov dveh zgodb, čeprav so bile navedbe netočne (primer: Pafi na kmetiji). To me ni presenetilo, saj naloga učencev ni bila, da si naslove zgodb zapomnijo, prav tako se o njih nismo pogovarjali. O tem vprašanju sem se z učenci kasneje pogovorila. Vsi so sodelovali v pogovoru in mi povedali, da se spomnijo, kaj se je v vsaki zgodbi dogajalo, le da za nobeno od njih ne poznajo točnega naslova. Predvidevam, da se je to

PRILOGA 1: VPRAŠALNIK ZA UČENCE

1. Na črto napiši naslova dveh zgodb, ki si si jih najbolj zapomnil/-a.

2. Katera Pafijeva značajska lastnost ti je najljubša? Obkroži eno lastnost.

- a) navihan
- b) jezen
- c) radoveden
- d) razvajen
- e) ljubezniv
- f) neučakan
- g) nadležen
- h) pogumen

3. Katera Pafijeva značajska lastnost ti je najmanj všeč? Obkroži eno lastnost.

- a) navihan
- b) jezen
- c) radoveden
- d) razvajen
- e) ljubezniv
- f) neučakan
- g) nadležen
- h) pogumen

4. Ali bi se spoprijateljil/-a s psičkom Pafijem? Obkroži.

DA / NE

Svojo odločitev utemelji.

5. Preberi odlomek.

Takrat pa se je mimo pripodila jata razposajenih vrabcev. Drli so se kot jesiharji, skakali po strehi Pafijeve kočice, mu švigali okoli smrčka in se stepili za skorjico, ki je ležala v njegovi skledi. In eden se mu je tja celo pokakal.

Kako misliš, da se je Pafi počutil? Svoj odgovor napiši na črto.

Kaj bi ti naredil/-a, če bi v tistem trenutku ravno prišel/-la mimo Pafija?

zgodilo zato, ker smo z učenci vsakič pred začetkom branja nove zgodbe obnovili vsebino prejšnjih zgodb, nikoli pa nismo poudarjali naslovov zgodb.

Drugo vprašanje je učence spraševalo po značajski lastnosti Pafija, ki jim je najljubša. Učenci so se morali odločiti med osmimi značajskimi lastnostmi.



Graf 2: Katera Pafijeva značajska lastnost ti je najljubša?

Prevladovala je radovednost literarnega lika, za katero se je odločilo deset učencev. Sledili so ji: ljubeznivost (štirje učenci), pogumnost (štirje učenci) in navihanost (trije učenci). Zanimalo me je, zakaj se je največ učencev v razredu odločilo za radovednost. Vsi, ki so obkrožili to značajsko lastnost, so mi odgovorili podobno, in sicer da, če psiček Pafi ne bi bil radoveden, se njegove dogodivščine ne bi zgodile.

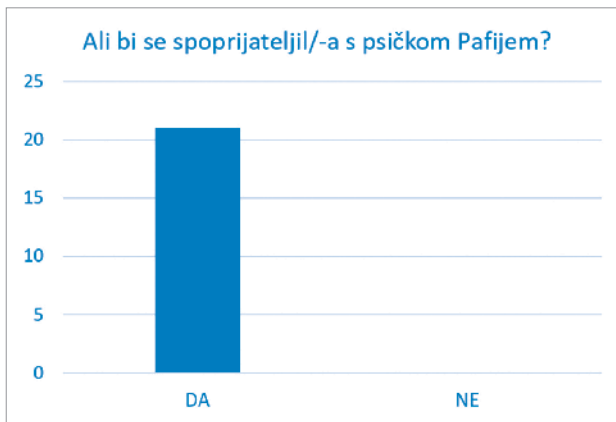
Tretje vprašanje je bilo zasnovano na podoben način, le da je učence spraševalo po značajski lastnosti literarnega lika, ki jim je najmanj všeč.



Graf 3: Katera Pafijeva značajska lastnost ti je najmanj všeč?

Pri tem vprašanju sta prevladovala dva odgovora, in sicer nadležen (osem učencev) in jezen (osem učencev). Sledili so še odgovori razvajen (dva učenca), neučakan (dva učenca) in radoveden (en učenec). Zadnji je svojo odločitev utemeljil s pojasnilom, da se mu lastnost »radoveden« ne zdi dobra, saj tako lahko zaideš v težave.

Pri četrtem vprašanju so vsi učenci odgovorili, da bi se s psičkom Pafijem spoprijateljili, če bi imeli to možnost.



Graf 4: Ali bi se spoprijateljil/-a s psičkom Pafijem?

Največ jih je pojasnilo, da zato, ker je prijazen in ljubezniv (osem učencev), ker je pes in govori (šest učencev), ker je priden in zabaven (štirje učenci), in ker je radoveden (en učenec). Utemeljivte učencev me niso presenetile, saj sem že med srečanju opazila, da so se vsi učenci zelo navezali na glavni literarni lik, ki jim je postajal vedno bolj všeč.

Z vprašanjem *Kako misliš, da se je Pafi počutil v odlomku, ki si ga prebral/-a?* sem želela preveriti, ali se učenci v literarni lik še vedno lahko vživijo, čeprav je od branja zgodb minilo pet mesecev. Prevladoval je odgovor, da se je Pafi počutil žalostno (enajst učencev). Ostali odgovori so: jezno (pet učencev), prestrašeno (dva učenca) in razburjeno (dva učenca).

Ti odgovori so potrditev, da so se vsi učenci zmogli vživeti v literarni lik s pomočjo enega odlomka.

Z zadnjim vprašanjem *Kaj bi ti naredil/-a, če bi v tistem trenutku ravno prišel/-la mimo Pafija?* sem učence želela spodbuditi, da naj pomislijo, če in kako bi pomagali nekemu – v tem primeru psičku Pafiju, ki je v težavah. Učenci so me s svojimi odgovori pozitivno presenetili. Vsi bi Pafiju pomagali na različne načine. Največ učencev bi mu pomagalo tako, da bi skupaj s Pafijem odgnali vrabce (devet učencev), potolažili bi ga in pobožali (pet učencev), ga nahranili (štirje učenci) in ga okopali (trije učenci).

Navedeni odgovori in njihove utemeljitve so potrditev končnega sklepa, da se je med branjem v nadaljevanjih vsem učencem tretjega razreda osnovne šole, v katerem sem izvajala raziskavo, s pomočjo izvirne metode

značajskega traku in zasnovanih dejavnosti, razvila recepcijska empatija do glavnega literarnega lika – psička Pafija.

Sklep

S pomočjo uveljavljene metode branja v nadaljevanjih, izvirne metode značajskega traku, zasnovanih dejavnosti, ki so spodbujale razvoj recepcijske empatije do glavnega literarnega lika, in vprašalnika, ki so ga učenci reševali po petih mesecih od zadnjega srečanja, sem ugotovila, da je vseh enaindvajset učencev v razredu, v katerem je bila izvedena raziskava, razvilo recepcijsko empatijo do glavnega literarnega lika. To pomeni, da se v lik lahko vživijo do te mere, da ga razumejo, ko se ta znajde v situacijah, ki so učencem tuje. To me je prijetno presenetilo, saj nisem pričakovala, da se bodo učenci zmožni vživeti v situacije, ki jih je doživel glavni literarni lik, oni sami pa nikoli.

S to raziskavo sem tudi uresničila učni cilj pri predmetu književnega pouka, in sicer: »učenci in učenke se vživljajo v književno osebo, ki je sicer drugačna od njih, a jim je še vedno zelo podobna – predstavljajo podobnosti in razlike ter presegajo naivno identifikacijo s književno osebo.«

Na koncu bi učitelj za nadaljnje delo glede razvijanja recepcijske empatije predlagala, da naj obravnavajo literarno delo, ki je učencem blizu, se skupaj z njimi vživljajo v določene situacije, ki so opisane v prebranem delu, in se pogovarjajo o občutkih literarnih likov. Lahko tudi uprizorijo gledališko igro po prebranem literarnem delu, v kateri naj vsak učenec zaigra en literarni lik.

Viri in literatura:

Hudi, K. (2011). *Mladinska pripoved Maje Novak in branje v nadaljevanjih v tretjem razredu osnovne šole*. (Diplomsko delo). Ljubljana: Pedagoška fakulteta.

Kovač, P. (2014). *Težave in sporočila psička Pafija*. Ljubljana: Mladinska knjiga.

Program osnovna šola. Slovenščina. Učni načrt (2011). Ljubljana: Ministrstvo RS za šolstvo in šport. Zavod RS za šport.

Simonič, B. (2010). Empatija kot temeljni antropološki odnos. *Bogoslovni vestnik*, 70 (4) str. 650–654.

Simonič, B. (2012). Empatija: temeljna drža prostovoljca. *Vzgoja*, 14 (53) str. 45–46.

Zupan Sosič, A. (2017). *Teorija pripovedi*. Maribor: Litera.

Takrat pa se je mimo pripodila jata razposajenih vrabcev. Drli so se kot jesiharji, skakali po strehi Pafijeve kočice, mu švigali okoli smrčka in se stepili za skorjico, ki je ležala v njegovi skledi. In eden se mu je tja celo pokakal.

Slika 3: Odlomek besedila iz knjige.